

કલ્યાણશુરુ ર.વ. શ્રી રવિશંકર રાવળ
તરફથી લેઠ, ૧૯૮૨ ૧૩/૭

ચિત્રકુટ પ્રજ્ઞાન મિ. માનસાગર
જા. મા. જ. સમિતી. ૭
CHITRAKUT 3.M. Society
Ellis Bridge • AHMEDABAD

Siddhant

ઈંધણી

•

ઈન્દુલાલ ગાંધી

સર્વ હિંસા કર્તાને સ્વાધીન

કર્તાની અનુજ્ઞા વિના આ સંગ્રહમાંનાં કાવ્યો કોઈએ
કોઈપણ જાતના સંગ્રહમાં લેવાં નહિ, તેમજ રેકર્ડમાં
કે રેડિયો ઉપર ગાવાં નહિ

૦૫

રૂપિયા

પ્રકાશક : ઈન્દુલાલ ગાંધી : સમરસેટ સ્ટ્રીટ : કેમ્પ કોરાચી
મુદ્રક : આગે કદમ પ્રીન્ટરી : સાઉથ નેપિયર રોડ : કોરાચી

બચુભાઈ રાવતને

શુ' એ હૈયાં બચ્ચે સતત વહેતા મૌનઝરણે
મુકેશાં ગા મારાં 'ઈંચાળુ' સ્વરસેતુ નહિ બને!

સુદ્ધિ

પૃ. નં	લીટી	ક	નિયમિત	છે ત્યાં	અવિરામ
નવ		૯	કાષ્ટ	"	કાષ્ટ
નવ		૧૩	કાંટમાં	"	કાંટમાં
દસ		૨	અહીંયા	"	અહીંયાં
દસ		૫	કુલિનવધુની	"	કુલિનવધૂની
તેર		૧૨	વિદ્યુત	"	વિદ્યુત
ત્રીસ		૭	વેરયા	"	વેરયા
તેતાળીસ		૧૩	કાનો	"	કાનો

ઈંદ્રણાં

•

દ્વંદ્વાં કાવ્યેનો સંગ્રહ

12969

રસ્તાનું ફૂલ

મને શું પૂછો છો ? જનમી હતી ક્યાં, કોણ જનમે ?
તમે નાતે જાતે પણ રહી શકો શુદ્ધ અહીંઆ ?
તમારી વાડીમાં અગણકુલોછોડોની વચમાં
અમસ્થાં ઊગેલાં સુરસિહીણ ફૂલો પણ હશે !

કુંવારીની કન્યા, કુલિનવધુની વા પતિતની પ
લલે જેની તેની ફિકર પણ રાખું ક્યમ વળી ?
રૂપાળી છું, સ્ત્રી છું—સકલ વિકસેલી તનછટા
અનેકોનાં હૈયાં ઉપર થઈને પાર થઈ છું.

જુઓ છો શું મારી બદશકલ સામું હરઘડી ?
છુપાણી છે એમાં કંઈક કુલનારીની કણ્ણા; ૧૦
તમારી ખહેતોનું—જનનીતાણું ને સ્ત્રીજીવનનું
અનુકંપાધેરું પતનમુખ હું તો પ્રતીક છું !
નથી કે એ બીજું ઘડીક પળનું છું રમકડું
તમારા રસ્તાનું નિશદિન કચડાતું કુસુમ છું.

કંઠકલોલિની

પૂર્વને પારણે હીંચકતાં હીંચક
 નર્મદામાં ઝળોળાય પાની;
 કિરણને છંટકાવે દિશાઓ તણી
 ઊઘડે લાખ આંખો અન્નાણી.

અલખને લક્ષ્યમાં દોરતી અમૃતા, ૫
 લલિતપથ દીપકલા નંદિની તું :
 તું જ રેવા અને ચંદની તું
 અહો, એ ઘડી ધન્ય આનંદની તું.

તું વસુધાની સૌન્દર્ય-વાણીકલા
 તું પ્રભા સૂર્ય ને ચન્દ્ર કેરી, ૧૦
 સ્વરસુગંધીના પ્રજ્ઞામુખી પ્રેરણા
 નયનથાળી પરે નર્તનેલી.

સુરતથી સિન્ધુને સાંકળે ગૂંથતી
 પરમ ઇતિહાસની પંજરી તું :
 મીલનદેવી અને મંજરી તું ૧૫
 અહો, પ્રેમ ને શોયની ખંજરી તું.

આંખડી એક દિ' મેં ઉઠેલી હતી
 શોક, આશાનિરાશા ભરેલી,
 ભાવિની સ્વપ્નકુંભે મહીં વિચરતી
 કૌમુદી ચન્દ્રમૌલિ વરેલી. ૨૦

આણુનાં શિખર ને ભવ્ય ગિરનારની
 લેખડે લેખડે ભૂતસંસારની
 કૈંક ગાથા લખી તેજ અંધારની
 ભૂતસંસારના તેજ અંધારમાં
 દમકતી દિવ્ય સૌદામિની તું : ૨૫
 સાધવી તું અને સુંદરી તું
 અહો, ગીતની ગોપિકા ગુજરી તું
 કંઠકલ્પોલિની કિન્નરી તું.

૧૯૪૦

મને વેરાગીને

મને વેરાગીને પ્રણયરસની તાસક ભરી
 પીવાડી ને પીધી તરસ ન હતી તોય છલથી:
 'તમારી છુ' કહીને હૃદયથકી ખાંધું હૃદયને
 નવાં અસાનોની કનક બરછી આખી-ચખવી.
 ગયાં મેલાં વસ્ત્રો, ભભુતિ ગર્ભ, ગૈ ધૂણી ધખતી
 ફરી ભેવા માંડી નયનભરી સંસાર પગથી. પ

'શુ'થાઈશુ' ક્યારે લગનથકી?' મેં ચિત્ત પ્રગટ્યું,
 હસીને મુગ્ધાએ અધર અડકાડયા અધરશું:
 'ખળ્યું છે શુ' લગ્ને? લગન દિલસર્યામ ન વધુ
 મને આકું મુક્ત રમણ નિત લાગે છ મુમધુ.' ૧૦
 'કુચારિત્રા, કુદટા' હૃદય ફેફડયું, નેન સળગ્યાં
 સુણી એનાં લુચ્યાં નયનમહી વિઘૂત ચમકી:
 રહ્યો ના વેરાગી, રમણીરત સ્વામી ય ન થયો;
 કવિતા, હું તારી દગભુલવાણીમાં પડી ગયો !

મેનકાને

જરા તીણી ચીસે પવનજલવૃક્ષોની વચમાં
કરી દીધી કેડી ક્ષણિક રવતી, ના વધુ ટકીઃ
ન જોયું માતાએ નયનદ્વય મોં ઢાંકી કરથી
પડીતી હૈયાનું રૂદન કરવા શાંત બલથી.
તણાયું લૈ નાનું શિશુશરીર પત્રોનું ઝુમખું ૫
સદા નાચી રહેતું વહન પણ ગંભીર પગલે
રહું ચાલી-
જશોદા બાણે કે નીસરી હરિને લેધ વ્રજથી.

કહ્યુંતું કે ઈન્દ્રે કરી ગર્ભ કંઈ એથી અદકું,
તપસ્યા લૂંટીને અરબ્યું ઋષિને ચિત્ત નબળું, ૧૦
ગુલાબી આંખોની ઉતરી ઉરમાં કાજળ બની
અને હૈયું આવ્યું નયન મહી-

‘તને સોંપેલી તે’ જલહૃદય આંખી મર સુતા,
તને યે હૈયેથી વિખૂટી કરશે આજ વસુધા’
પ્રકૃતિ વસમું બોલી રહતાં. ૧૫

છીપનૌકા

મૂકી કોણે કિરણકલગી વૃક્ષની છેક ટોચે ?
નીતારીને સકલ રસસૌંદર્યને વ્યોમમાંથી :
ઢાંકી ગાઢા તિમિરઢગને જ્યોતિપાનેતરેથી
મૂકી કોણે ગગનસરમાં છીપનૌકા ઉમંગી ?

સંધ્યાની જ્યાં તરલ દ્વાણ અંધારના શૂન્યભારે
નાઠી'તી ત્યાં શશિમુખી ચઢી આલની મધ્યકાળે :
અંધારના મૃદુ ઉઝરડે પૂર્ણિમાને પડેલા
જખમે ધોવા જગતપદમાં પાથરી પ્રાણુગંગા.

છાયા આવી ફરી તિમિરની, તેજના માર્ગ વચ્ચે
એની કાળી લકીરથકી તો પૂર્ણિમા શોભી ઉઠી, ૧૦
તારા કેરી લઈ ઉપરણી ચંદ્રી સૌભાગ્યભીની
સૃષ્ટિ પાસે જઈ ઉભી રહી પૂછવા વાત છાની.
સૃષ્ટિ આલી અપલપગદાં પાડતી આંદનીમાં
અક્ષુ ચૂમે પીયૂષસ્રવતાં લોચનો પૂર્ણિમાનાં.

મેનકાને

જરા તીણી ચીસે પવનજલવૃક્ષોની વચમાં
કરી દીધી કેડી ક્ષણિક રવની, ના વધુ ટકીઃ
ન જોયું માતાએ નયનદ્રવ્ય મોં ઢાંકી કરથી
પડીતી હૈયાનું રૂદન કરવા શાંત બલથી.
તણાયું લૈ નાનું શિશુશરીર પત્રોનું ઝુમખું ૫
સદા નાચી રહેતું વહન પણ ગંભીર પગલે
રહ્યું ચાલી-

જ્યોદા બાણે કે નીસરી હરિને લેઇ વ્રજથી.

કહ્યુંતું કે ઈન્દ્રે કરી ગઈ કંઈ એથી અદકું,
તપસ્યા લૂંટીને અરખું ઋષિને ચિત્ત નખળું, ૧૦
ગુલાબી આંખોની ઉતરી ઉરમાં કાજળ બની
અને હૈયું આંખું નયન મહી-

‘તને સોંપેલી તે’ જલહૃદય આંખી મર સુતા,
તને યે હૈયેથી વિંખૂટી કરશે આજ વસુધા’
પ્રકૃતિ વસમું જોલી રડતાં. ૧૫

છીપનોડા

મૂકી કોણે કિરણકલગી વૃક્ષની છેક ટોચે ?
નીતારીને સકલ રમસૌંદર્યને વ્યોમમાંથી :
હાંડી ગાઢા તિમિરઢગને જ્યોતિપાનેતરેથી
મૂકી કોણે ગગનસરમાં છીપનોડા ઉમંગી ?

સંધ્યાની જ્યાં તરલ ક્ષણ અંધારના શૂન્યભારે ૫
નાડી'તી ત્યાં શશિમુખી ચઢી આભની મધ્યકાળે :
અંધારના મૃદુ ઉઝરડે પૂર્ણિમાને પડેલા
જખમો ધોવા જગતપદમાં પાથરી પ્રાણગંગા.

છાયા આવી ફરી તિમિરની, તેજના માર્ગ વચ્ચે ૧૦
એની ઢાળી લકીરથકી તો પૂર્ણિમા ચોણી ઉડી,
તારા કેરી લઈ ઉપરણી ચંદ્રો સૌભાગ્યણીની
સૃષ્ટિ પાસે જઈ ઉભી રહી પૂછવા વાત છાની.
સૃષ્ટિ ચાલી અપલપગક્ષાં પાડતી આંદનીમાં
અહુ ચૂમે પીયૂષસ્રવતાં લોચનો પૂર્ણિમાનાં.

લગની

કુંભા હૈયે કાયાં સ્વપનભરી ઊંચે નીરખતાં
અનેકોની આંખો મહીં ચમકતી જોઈ વીજળી;
કૃપાળિંદુ તારાં અહણુ કરવાની પણ રતિ
નથી જેને એવી અવનવીન મૂર્તિ મનુજની,
તને આઘો ઠેસી વિભૂતિ યનવા હામ ભીડતી પ
નવા ચીસે દષ્ટિકિરણ મૂકવા સૌ વલખતી.

‘ નથી તું ’ એવી કેં ઉરમૂંઝવણે ત્રાસી જઈ ને
જઈ આવ્યો જ્યાં તું કદી ચ ન ધરું હામ ઊભવા
છતાં જ્યાં ત્યાં તારી બદસૂરત સામે જ મળતી
ધરે મારું મોંઘું ભ્રમણ ગતિ આંહીથી અદકી ૧૦

અચક્ષુનાં ચક્ષુ બની પ્રગટવાની ચળ તને
પૂજારીના મોંઘા ફૂલકિરીટનો હોંસ મનમાં;
પિતા, મેં તો તારી નિશદિન કરી હાંસી હળવી
હવે ઊર્વીઅંકે, પ્રલયભડકે આવ ભમવા.
નહિ ઈચ્છું તારી લગીર પણ બદાસ તદપિ ૧૫
અજાણી કેડી પે તુજ ચરણ જોવાની લગની.

નવરાત્રી

ગયાં વણે, હાંની ચક્કર પહુ દૂંડી થઈ હવે.
 હવે મારી દૂંડી નગર પહુ આવે ત્ય પડે!
 યુભનાં અધારાં વીનવીવસને! કેમ ધરશે ?
 અને ખાલી હેયું અણપગદે કેમ સરશે ?
 અરે, ત્યાં તો બગ્યું દુઃખ અતિ ધીમા પહરદે, ૫
 જરી દેખાયું મોં અધડિતિયાં દાર વચસાં:
 સુમાળ્યું તે આળ્યું નહુક ગણી દેયું હરખિયું:
 ફરી લેવા એની ચરણરત્ન નીચે નમી ગયું.

ખમ્યા આઘા એના ચરણ, રત્ન ઊઠી પવતમાં
 પડેલી આઠેરી લકીર પહુ એ હુપ્ત પગમાં: ૧૦
 હસી આંખો ખીલું કયું ચ નજરાણું નવ હતું
 મને હુબાળીને રડતું પહુ આવે કયમ હતું ?
 ભુંસાયેલી રેખા સ્મરણ મહીં લાવું ઘડી ઘડી,
 'સુમાળ્યું એથી તો અધિક મળિયું' આંખ બબડી.

૧૯૪૦

ધરભણી

પછી તો ઇર્ષ્યાની ચક્રમકછટા ઓર ચમકી
મદેદેર્યાં મારાં નયન પણ ખેઠાં ગગન નેઃ
વસુધા ગૈ થાકી અળલ કરુણા ચે રહી ડસી
લમે જુઠી આશા સકલ ગમ સંહારતરસી.
પડી'તી ગોઝારી શરીરમુગટે પર્વતશિલા પ
સમી સ્પર્ધા; મૂંગા હૃદયદવની વિહુતસળી;
વિનષ્ટિનો પ્રેર્યો મતિચપલ અંગુલિપરથી
અહમ્ તારે અંકે અબુધશિશુ નિદ્રાવશ થયો.

ગતિ જોવા જ્યારે નયન ઉઘડયાં બુદ્ધિબલની
હતો ત્યાં ને ત્યાં હું પારબ્રમાણુના આ ચકરડે ૧૦
ગુલાંટો કેં ખાધી ગિરિવર ચઢ્યો ધુમ્મસભર્યા,
પડ્યો ક્યાં આવીને તપાશથિલે આંતો જડભૂમિ!
રહ્યો શોધી પાછો તિમિરમહીં તારાનિસરણી,
વળી ત્યાં તો મારી જીવનપથશોભા ધરભણી.

એ નાયતી'તી

એ નાયતી'તી :

વેરાયેલ રંગથાળી પર કુંકુમની તર ણાઝતી'તી,
ઉભી હતી છતાં નાયતી'તી;

નાની એની જાંબુડિચારંગી આંખડીઓ કશું વાંચતી'તી.

આલમાં ચંદ્ર ન'તો, ન'તા તારા
ળતીઓના હતા તેજ - કુવારા;
ચોમેર ચુંગન, તાળી-ધ્રુશારા,

કાલની ઝાળપે આજ વસંતનું, શીતલ સ્મિત છંટાવતી'તી;
માનવીની નાની અંતરક્યારીઓને અપલા અમકાવતી'તી.

એ નાયતી'તી :

એને જોયાં નો'તાં મીઠળ-ચોરી
નો'તી એ ડોઝની ચિત્તચકોરી;
અનેકની એના હાથમાં દોરી,

આંધણના ઉકળારની જેમ એ ઊભી ઊભી અકળાવતી'તી;
વજ્જર ઉપર ફૂલની પાનીઓ અમૃતને વરસાવતી'તી.

એ નાયતી'તી :

ફૂંકી દેજે

થતો હતો શોરખકોર સામટો
 બેચેન શેરી થઈ'તી બિચારી;
 મૂળ રહી'તી વસમા ઘડાકે
 દિવાલ કોઈકની જૂનવાણી.

ફટાકીએ, બાંદૂકમાંથી કુંભમાં   ૫
 ભરાયલો દારૂ જરાક સ્પર્શતાં
 દીવાસળીને,   ભડકાસ્વરૂપે
 છવાઈને રાખમહીં ભળી જતો;
 ને એ ઘડી મૌન મળતું લાવતો.

ના અગ્નિનો સ્પર્શ સહી શકે કદી
 ને સ્પર્શતાં બન્ધન તોડી—ફેાડી,
 જલાવીને જીવનની કણેકણ
 વધૂટતો દારૂ અથાગ શૌર્યે.
 પિતા, મહામૌન થવા વિરાટનું
 એવી કો' શાંતિ કાળે
 મરણગડદિયે તું મને ફૂંકી દેજે.   ૧૫

શમશાનમાં ફૂલ

હતી શાંતિ, જાણે હૃદય ઠરીને હિમ સરખું
 થયું તું પૃથ્વીનું, ધમણ પણ થંભેલ ઉરની;
 અનેકાનાં જીર્ણ, સ્વરુપભર કાચાં ફળ સમાં
 શરીરોની ઝાળે ધરતી પણ દાઝી ગઈ હતી.
 ચિતા સામે જોસી હૃદય કરી વેરાગી સરખું, ૫
 શિશુથી સંધ્યાના સમય સુધીનું ચિંતન કરી
 ગયો'તો મૂંઝાઈ રહેત રૂઢિયામાં નવ હતું,
 હતું શું તે જોવા નવ હતી જરા હામ દગમાં.

સુગંધી ત્યાં આવી, શિર ઉપર વેલી જુદ તણી
 પડી'તી આવીને-હસતું ફૂલ આંખે અડી ગયું: ૧૦
 બધાંની આંખોમાં રહેત હતું, જવાલા ઉરમહીં
 બળી રે'તી, એવે સમય હસતું ફૂલ નીકળ્યું!
 કહ્યું એણે 'ખ્યાદાં સકલજન સૃષ્ટિરમતનાં
 ભરો છો કાં બાપુ, નયનમહીં આંસુ મફતનાં?'

તને હું વેચાયો

તને હું વેચાયો, નથી જ કશું કહેવું વધુ તને,
 ખરીદી લેવાનું ગળુંય નથી માફ ગરીબનું;
 તને વેચાવું એ પણ નથી જ સામાન્ય કથની,
 ખરીદી લેવાની રહી જ પછી ક્યાં વાત સજની ?
 ઊંડાં અંધારાંનો મરમ મર જે હોય કવિનો, ૫
 પ્રકાશેથી હું તો ચહું છું જવું અંધાર ગલીએ;
 પ્રકાશે જે , હૈયું મૃદુ કંઠે નિખ્રાણ દિસતું,
 તિમિરે એમાંથી અમીઝરણ લાગે પ્રગટતું.

હું તો સાદી વાતો સમજું નથી ઇન્દ્રાણી સરખી.
 તું, કે હું ના પેલા સુરપતિ સમો સ્વામી કુટડો; ૧૦
 ગમી આખે એથી અધિક ગમી હુઆ હૃદયને,
 ગણો એને પ્રીતિ, તરસ-ભૂખ કે તુચ્છ મનસા.
 મળે છે ત્યાં, કેડી પરમપથવાંધુ પરખને,
 પછી તો વેચાવું સહજ ગન્યું છે સૌ મનખને.

આધે ઊભેલાં

નાઠી હરણાંની ટોળી, નાઠાં અશ્રુક્રિયાં
 નાઠી ચાંદાની એક આંખડી રે;
 આસે સંતાવા આવી દિશાઓ ધૂંધળી
 પાંદે સંતાતી નેમ પાંખડી રે,
 સાગરનાં પાણી પૂછે ધરતી પેટાળને ૫
 એક જ આંચળના આપણે વાછરું રે;
 આઘેરી કરજો બાંધવ, માટી મંહોલાતને
 ઊંચે રહેવાનું હવે આકરું રે.
 ઉગતાં તરુઓએ બથ્થું ભીડી બળેલને
 બળતાંએ બથ્થું ભીડી ભોમને રે. ૧૦
 ભોમે પહોંચાડી ઊંચે ડમ્મરીઓ ધૂળની
 બહાલાંના વાવડ દેવા બ્યોમને રે.
 વીરા વંટોળિયા, વહેલેરો આવળે
 આધે ઊભેલાં ઓરા લાવળે રે,
 ધનના ગોવાળિયાને કહેજો રક્ષાદે ૧૫
 વીજળીઓ વેણે નહીં વાવળે રે.

૧૯૪૨

તને હું વેચાયો

તને હું વેચાયો, નથી જ કશું કહેવું વધુ તને,
ખરીદી લેવાનું ગજીય નથી માફ ગરીબનું;
તને વેચાવું એ પણ નથી જ સામાન્ય કથની,
ખરીદી લેવાની રહી જ પછી ક્યાં વાત સજની ?
ઊંઠાં અંધારાંનો મરમ મર જે હોય કવિનો, ૫
પ્રકાશેથી હું તો ચહું છું જવું અંધાર ગલીએ;
પ્રકાશે જે હૈયું મૃદુ કંઠે નિષ્પ્રાણ દિસતું,
તિમિરે એમાંથી અમીઝરણ લાગે પ્રગટતું.

હું તો સાદી વાતો સમજું નથી ઇન્દ્રાણી સરખી.
તું, કે હું ના પેલા સુરપતિ સમો સ્વામી કુટડો; ૧૦
ગમી આખે એથી અધિક ગમી લુચ્ચા હૃદયને,
ગણો એને પ્રીતિ, તરસ-ભૂખ કે તુચ્છ મનસા.
મળે છે ત્યાં, કેડી પરમપથવાંછુ પરખને,
પછી તો વેચાવું સહજ ગન્યું છે સૌ મનખને.

આધે ઊભેલાં

નાડી હરણાંની ટોળી, નાઠાં અબૂકિયાં
 નાડી આંદાની એક આંખડી રે;
 આભે સંતાવા આવી દિશાઓ ધૂંધળી
 પાંદે સંતાતી જેમ પાંખડી રે,
 સાગરનાં પાણી પૂછે ધરતી પેટાળને ૫
 એક જ આંચળના આપણે વાહરું રે;
 આવેરી કરજો બાંધવ, માટી મહોલાતને
 ઊંચે રહેવાનું હવે આકરું રે.
 ઉગતાં તરુઓએ બથ્થું ભીડી બળેલને
 બળતાંએ બથ્થું ભીડી ભોમને રે. ૧૦
 ભોમે પહોંચાડી ઊંચે ડમ્મરીઓ ધૂળની
 બહાલાંના વાવડ દેવા બોમને રે.
 વીરા વંટોળિયા, વહેલેરો આવળે
 આધે ઊભેલાં ચોરા લાવળે રે,
 ધનના ગોવાળિયાને કહેજો રત્નાદે ૧૨
 વીજળીઓ વેણે નહીં વાવળે રે.

ક્રિયાદ

અમારે ક્યાં રહેવું ? વસતિ મહીં ઘરનાર ન મળે
 અને હોસ્ટેલોનો ખર્ચ અમથી કેમ ઉપડે ?
 ગુનો શું ? તો કહેશે 'બ્રમર કરીને સહેજ તીરછી
 ગમે ત્યાં જોવાની પછી ગઈ ખૂરી ટેવ તમને.'
 અહો, જેનાં તેનાં મુખકમલ મીઠી નજરથી પ
 નહિ જોવાં એવો ગહનતમ આદેશ અમને:
 ભલે ટીકી ટીકી નયનકીકીઓ લાખ નિરખે
 અમારાથી હાવાં નજર નહિ ઊંચી થઈ શકે.

અમારે તે જોવું, અહીં નીકળવું, આમ હસવું
 વ્યવસ્થાના દૃષ્ટિક્ષેપ પરથી ના ખસી જવું: ૧૦
 નીતિસૂત્રરક્ષુ, પરમ ઋત નિર્દેશ ધરાણી !
 કહે ક્યાં જૈ કહેવી કથની દીન કોલેશ્વરનની ?
 જુઓ છો શું રાતાં નયન કરીને રોષ ભરિયાં ?
 અમે સામાન્યાથી પણ અધિક પાપી ગની ગયાં ?

હત્યાની હથેળીમાં

ધડાકો બોળનો થાતાં, તૂટ્યા રસ્તા તડોતડ
 ભાંગી ભાંગી મહેલાતો ભડીને માર્ગમાં પડી:
 વટેમાર્ગ કંઈ નાઠાં, દબાયાં તે રહ્યાં રડી
 કાળા ચીસો રહી ઘૂમી નિર્દોષનાં ઘરોઘર
 સંબંધી તો મળે શાના ? સ્વજનો ચે ના સાંપડ્યાં ૫
 માતાઓથી પડી છૂટાં સંતાનો ક્યાંક આથડે:
 ઘરો ખુલ્લાં, દુકાનોને મૂકીને હરિઆસરે
 કંઈ આખાં કંઈ અર્ધાં કુટુંબો ચાલી નીકળ્યાં.

માતા, ઘેરી અને બીજાં સંતાનો ચાર લેઈને
 ખેરેલે લૂગડે એક વેપારી વાગુમાં ચડયો: ૧૦
 ‘ઠેરો’ આવ્યો નવો સાદ-ઝાણે કે બોળ ઉછળ્યો-
 રસ્તા વચ્ચે રહી રોકી સત્તા પેલા કુટુંબને.
 એના બે વર્ષના નાના પુત્રનાં અંગઅંગમાં
 માતાના ડાઘ ફૂટ્યા’તા છિદ્રો પાચપડ’લ્યાં:
 દેખીને કાયદો આવ્યો વચ્ચે કાલપતંગશો ૧૫
 ‘કાંઠે’ એને મૂકી ઘો કાં સાતે ચે સાથે બિતરો.

એકમેક જૂએ સામું શબ્દો ના જલ ઊંચકે
 મુક્તિનું મૂલ્ય શું જાણે જીવેલાં મૃત્યુઆંચકે?
 હત્યા કેરી હથેળીમાં મૂકી માસૂમ છોકરું
 કાંઠાનાં લંગરો કાપી ગોઝાડું વા'ણે ઊપડયું ૨૦

૧૯૪૩

છેલ્લી ટૂંક : ગિરનાર

વાણુમાખી, ઘનધૂંધળી લાંબી પર્વતમાળ,
તું એનો ગોવાળ, ખંભે કાળી કામળી.
તું આંદાનું એસણું હરનું લબ્ય લલાટ,
નલહિંડોળાખાટ, ફિરણુઆંકડીએ જડી.
પરાજયોની પ્રેરણા ધરતીનો જયદંડ, પ
તું ઊંચો પડછંદ, અથાક, અણુનમ, એકલો.
ઘેઘૂર વનની ઘીંઘમાં તારી વીરમલ વાટ,
ગિર આખી ચોપાટ, સાવજ તારાં સોગઠાં.
તારાં ઊંચાં આસને ચઢતાં થાક્યાં અંગ,
થાકે કેમ ઉમંગ જેનાં ઊડણુ એકલાં? ૧૦
ઊંચે આલ ઝળુંભિયો નીચે વનવિસ્તાર
અહીં તારો આધાર, હાલરડાં હરિનામનાં!
ઊતરવું ગમતું નથી અંક ઝુકાવ્યું શીશ
દે દાદા, આશિષ, ‘ચઢતાં થાક નહિં ચડે.’

એઠની ફૂંડી

ભૂખના દુઃખને ટાળવા હરિને અંતર ઉલટયું હેત,
મંદિર પાછળ એઠની ફૂંડીએ એકઠાં કીધાં પ્રેત:

એમાં કોઈ બાઈ અજાણી,

આવી એક ખૂણે લપાણી;

આઢણુ'યે પૂરું નહોતું એની કને ઢાંકવા દૂબળું તંન,

અંધારું આઢીને ઉભી હતી એતો આરોગવા એહું અન્ન:

અંગે વીંટી સાદડી જૂની,

આંખે હતી ધાર આંસુની.

એઠ આરોગી જ્યાં પોઠ પાછી વળી લિખારણે દીધી દોટ,

વચ્ચે પડયો હતો પથ્થર એની વાગી અંધારામાં ચોટ;

ચોટ વાગી તોય ના દાણો,

પામી એક બાઈ ચોખાને.

ઉપરથી પડયા મુખિયાળ તણી ડાંગના જે ત્રણ ઘા,

રાંડ હજી નથી મૂકતી આંગણું ? કીધું કે આંહીથી જ;

કાળી ચીસ આલમાં ઊડી,

નાહી રહી લોહીથી ફૂંડી.

લોહી દેખી નાઠા શ્રીહરિ વૈકુંઠે દ્વાર વાસી દીધાં છેક,

રખે આવી મારે બારણે માગે દાણો અનાજનો એક:

નાથ ત્રિભુવનનો નાસી,
જેસી ગયો બારણું વાસી.

પાણી, પાણી, કરી મંદિર પાછળ સૂતી તાણી લાંબી સોડ,
પાણી પાવા કોઈ આવ્યું ન હુંકડું રોઈ રહ્યો રણછોડ:

રોવાથી શું વળશે બેઢી ?

બેઢી તારે હાથે પડેલી.

પંખીઓએ જેસી ઝાડની ડાળીએ જોયો નિહાળીને દેહ,

પ્રાણ પામે નહિ અન્ન ભલે કેમ દેહ પામે નહિ ચેહ ?

લૂંટ્યા હરિ અન્ન ને પાણી,

ચિતા તારી કેમ હોલાણી ?

ખાંપણ ખાતર કોડી મળી નહિ, લાકડાં યે મોંઘાં દાટ,

ગાળ્યા વિના એતું ખોળિયું રાજ્યું જે દિ' મસાણું ને ઘાટ:

અંતે ચીરી દેહ ધરાનો,

દાટી દીધો દુઃખ બળનો.

બળડયાં પાન ફરી જાણે આવતો પ્રેતનો મંદ અવાજ,

ભૂખે ભલે મને મારી પ્રભુ, પણ નહોતી સેવી મારી લાજ:

કાયા કોઈ જનકી કેરી,

લખી ગઈ ભોમકા લેખી.

મારા ગામની નદીને

તારે કાંઠે નથી કોઈ ઐશ્વર્યે આપતી કૃપા
 કે ના કો' લુપ્ત લંકાનાં પાદચિહ્ને તહીં પડ્યાં;
 જેમ કો' માવડી હેતે જૂલાવે પુત્રપારણું
 તેમ તારા તરંગોએ જૂલંતું મારું ગામડું.
 ખોરડાં સાત વીસું ને દૂળા ખાર છ, જૂંપડાં પ
 વચ્ચે મા'દેવનું દેડું, ચોરે રામતાણી ધબ્બ;
 કાયાને રક્ષવા કાજે વેરયા થોર ભુંલલા
 એ સોને તેજથી વીંટી લેતી તું કટિમેખલા.

વેળુમાં બેસીને તારી આઘેરી લોભ ઝંખતો
 દૂળાની કાચી માટીમાં સોનેરી ચિત્ર આંકતો; ૧૦
 કીધાં'તાં જૂંપડીમાંથી અલકાનાં સ્વપ્નદર્શનો
 તારા શિલાખંડોને મા! મેં માન્યાં'તાં સિંહાસનો.
 ખેલામાં ફેરતી વૃન્દા, ખીજે આવળનાં અમી,
 એવા, બે હાથમાં તારા તીર્થસ્થાનો રહ્યાં રમી.

મારી પાનની દુકાનને

દિશાઓની લીંસે કથળી ઘરની કાય દુખળી
 વસુના વૈરીને તૃણતણી પથારી ય ન મળી;
 તણ મચ્છુપાણી મળરહિત ને મેઘનીતર્યાં
 અમે સિન્ધુકેરાં અતળ જળમાં આવી ઉતર્યાં.
 ન'તી વિદ્યા, નહોતા વસુ હતું નહિ કેાઈ મદદે ૫
 અમારું તો ગાડું ગળડી રહ્યું'તું એક બળદે;
 કિતાબો કંગોળી શ્રમમહીં ગણી ધન્ય મનખો
 ઉભો જૈ એકાકી જનકપડખે ભેડે સરખો.
 મળી તું :જાણે કે તિમિરમહીંથી જ્યોત નીકળી
 મહાશૂન્યારણ્યે પીયૂષભરી ઓગિંતી ઉતરી; ૧૦
 તું પ્રારબ્ધે ફેરી જીવન ગસૂરું કીધું સૂરમાં
 મુંગી વાણીને તેં કરી વિહરતી કાવ્યપૂરમાં,
 રમ્યો તારે અંકે મુદિતમનથી અન્નપૂરણે !
 થજો મારું છેલ્લું સ્મિત વિલય તારે જ શરણે.

૧૯૪૪

લલાટનો ચિતારો

દીધી કોયલકંઠમાં વનશોભાની વાત
કેસૂડાંને કાળજે, રંગભર્યા અભિન્નતઃ
તેં માતા ગુજરાત!

તારી રજે રજે જીવવું મારે, ૫
તારે અવાજે મા, મરવું મારેઃ
તારી પ્રશસ્તિને પ્રાણે પ્રાણે અવતરવું મારે.

તારી હુથેળીને દીવે દીવે,
કૈંક અન્નહયાની આંખો જીવેઃ
લાખ લાખ પેલાં આંદરડાં તારાં
અંધારાં ઘુંટકે-ઘુંટકે પીવે. ૧૦

જોને કવિતાની વાડીઓ જૂકી;
ભીની કરી તારી પાંપણે સૂકીઃ
કાવ્યમેાતી અણુમેલ જની તારાં નેનથી
માઠી, નીતરવું મારે,
તાઈ લલાટ ચીતરવું મારે.

નવું સૈન્ય

એક સવારે ઊઠી ઉપાગે જોયું તો રણવાટે,
 કૈંક જુવાનો અસૂર* હણવા જતા'તા પુરવાટે.
 શસ્ત્ર અસ્ત્ર કૈં નહોતાં પાસે, ચાલ ચતુરા ચરણી,
 ત્યાં રસ્તામાં મળી કવિતા, સોટી લઈ બાવળની.
 થોભો આંહીં જરાક જ થોભો કોડ મને વરવાના, ૫
 મને પામવા તજવાં પડશે નર્તન સૌ નટવાનાં.
 નેન કીકીએ જેમ છૂપાયાં અમૃત-વિષ અદીઠાં,
 મારી કઠુંભ માટી નીચે લયાં સરોવર મીઠાં.
 લાલે ભૂલા પડી જુવાને જંતરકું જયમ ખોયું,
 તેમ તમે ના ખોઈ આવજો જીવનમાં જે જોયું. ૧૦

રોજ મને આવે લણકારા મારે કોમળ થાવું,
 પણ ગાયિકા ઠોઠ રહી હું કયાં જઈ મારે ગાવું?
 એમ કહીને ચાલી એતો સરસ્વતીને ધામે,
 પથ્થરનું ચોશીકું કરીને સુતાં'તાં તે ઠામે:
 મોર ન'તો કે પીછાં નહોતાં વીણા બંધ પડી'તી, ૧૫

* અસૂર] અગાયક; અગેચતાપક્ષી.

એક પાત્રમાં કૈંક ઝાડની છાલો માત્ર ભરી'તી.
 કેશ હતા છૂટા ને મોંએ લીંખ્યો'તો કાદવને,
 બાણે કોઈ અસુરાધીશે જીત્યો'તો બદવને.
 માડી, કેમ થયું છે મોઢું તેજહીણ ને તીખું ?
 એવો કોણ હતો કે જેણે વીણાવાદન વીંખ્યું ? ૨૦

કાલ સવારે રણગીતો ગાતી નીકળી'તી ટોળી,
 હું પણ વીણા ખંભે લઈને એ સૌ લેળી દોડી.
 યુદ્ધમધુરસ મેં પણ પીધો, કૈંએ શિર લડાવ્યા.
 બકાસૂરની ધરણી આગળ *સૂરમુનિવર ના ફાવ્યા.
 હસી કવિતા શબ્દ આસને હસી રહે જ્યમ ખુદ્ધિ. ૨૫
 તમે ય શીઘ્ર વરણાગી લેળાં ગયાં ગુમાવી શુદ્ધિ ?
 કેડે હાથ મૂકીને નાચ્યા હશે, વગાડી તાળો :
 સાધક વિણ સમરાંગણ કોણે શોભાવ્યું છે માડી ?
 નવું સૈન્ય તારૂં મા શારદ, દીઠું પંડપ્રચારી,
 ચાર લીંટીનું શસ્ત્ર લઈને કરતું મારામારી. ૩૦

* સૂરમુનિવર] ગાયક; ગેયતાપક્ષી

દૂંકી કેડી

તમારી સોનેરી પગથી પરથી મેં ઉતરીને
શુભાંચું શું તેની કરી જ ગમ ના હું ગરીબને :
કશું ચે જોયાનો લગીર મનમાં ના વસવસો
મજબુ', તેની હાંકી કયમ શકું ણડાઈ હું અમથી ?

તમારી નાનેરી પગથી પર ચાલી નવ શક્યો પ
રહ્યો ના મૂંગો હું અહુણ કરીને મુખગરણું :
તમારી નીતિનું અકચકિત જોખું નવ ગમ્યું
ગમ્યું તે લે-સાથે દૂર જઈ રહ્યો છું હું તમથી.

કહું શું ? સંતાનો ? દઈશ પરણાવી કવણને ?
ઉપાધિ બેહારી છે વગર ખપની હું થી જમણી : ૧૦
તમે માનો છો કે દિલીપ, જસી, જયોત્સ્ના, અનુપ સૌ
અમારાં શોધેલાં કબૂલ કરશે માટી પૂતળાં ?
કહી દેશે આવી દિલીપ 'ઘરમાં આજથી તમે
રસોઈ થાળી અદકી કરજો એક જણીની';
'અને મારી આંધી'-ઉજમલરી જયોત્સ્ના કહી જશે. ૧૫

૧૯૪૨

પાંત્રીસ

આવળે તું

તારી આશાને છાંયે ને કોઈ બેસે
એને હરિ, સંભાળળે તું :
કોઈ અબોલતણી કંઠવેણુંમાં
લાળ લાળ સૂરે વાગળે તું.

કામળી ઓઢીને તારે આવવું જ હોય તો ૫
વાંસળીને લેળી લાવળે તું;
સપનાં વિહોણી કોઈ અણુજંપી રાતની
સૂની નીંદરડીમાં આવળે તું.

થાકેલી નદીઓ કેરાં નીંદરતાં નીરને
મધરાતે ઝળકાવળે તું : ૧૦
આકરા ઉનાળાની વેળુના તાપને
શિયાળુ ગીત ગવડાવળે તું.

પાંખોમાં પાંખ મૂકી ઊડંતી વાદળોમાં
વીજળીને ચમકાવળે તું;
આંખડી બંધ છતાં અજવાળું શોધવા ૧૫
લાકડી બનીને બાપુ, આવળે તું.

આધે આધે

આધે આધે,

આધે આધે પેલું સૂરજનું ટમકું જળતું :
લાલ કિનારને પહોચી જવા મારી-
કીકીઓ થે મૂકતી પડતું.

મોજાં નમી નમી ઊછળતાં

૫

કિરણો તણાં કુંકુમ ઊતરતાં :

મારી હોડીને આગળ નોતરતાં

આધે આધે,

આધે આધે છતાં ચોરે ચોરે-

મારા અંતરમાંહીં દીવા જળતા.

૧૦

સૂરજને ઊગી આથમવું

મારે ઊગી ઊગીને ચડવું :

હોડીને એકલું આથડવું

આભને આખો દિ' આવળનાં-

ફૂલની જેમ હસવું ને જળવું.

૧૫

આધે આધે છોને વાયુની પાંખ લઈ જાય તાણી

મારે હીંચોળવાં સાગર પાણી.

૧૯૩૯

સાંત્રીસ

અળોલનું આકંઠ

મંદિરિયામાં નથી રે, મારાથી રે'વાતું.

પરની પછેડીની સોડ ગમે શાને ? શાને ગમે પરનું ભાતું ?
ચરણામૃત ગણી આંસુ પીતાં સૌએ, પાપને માની પનોતું:
મંદિરિયામાં નથી રે, મારાથી રે'વાતું.

વીંઝણના વાયુ મને વિષડંબ દેતાં, ભડકા જેવી સોનાભીંતું,
દૈયું ગળે ત્યારે લાવે નાવણકુંડી જમડાની જાણે જમાતું:
મંદિરિયામાં નથી રે, મારાથી રે'વાતું.

ગીત ગળામાંથી ખૂટ્યાં ગોવિંદનાં, તૂટી તંજૂરાની તાંત્ર્ય,
તાર અખંડિત રે'શે ભગત, એનો કસળી બનીને જેણે કાંત્યું:
મંદિરિયામાં નથી રે, મારાથી રે'વાતું.

ગુજરાતણુ

મેં તો દીઠી ગુજરાતણુ રે, ગરણામાં ઘૂમતી
ઝાંઝરને ઝંકારે દિશા રૂમઝૂમતી;
દીઠી ગુજરાતણુ રે, ગરણામાં ઘૂમતી.

શશિઓ સહસ્ર જેની આંખોમાં ઝિગતા,
પાલવની પાંખોમાં પવનો વણ્ટતા; ૫
ઝંખવાતા તારકમાં જઈને ઝખૂકતી,
દીઠી ગુજરાતણુ રે, ગરણામાં ઘૂમતી.

પગલાંએ ધરતી નરતંતે ઉમંગમાં,
ભરતી સુગંધ સળિ, ફૂલફૂલનાં અંગમાં;
કુમકુમની આંગળીએ ઉપાને રંગતી, ૧૦
દીઠી ગુજરાતણુ રે, ગરણામાં ઘૂમતી.

પાંપણથી પંખીઓનાં પીછાંને ગૂંથતી,
કોચલનું રિમત લાવી કેસૂડે મૂકતી;
કુંજકુંજ કોકિલા થઈને કલ્લોલતી,
દીઠી ગુજરાતણુ રે, ગરણામાં ઘૂમતી. ૧૫

વનવનની ટેડીએ ને ઘરઘરને ઉંખરે,
હૃદયલરી થેતુના ધમકંતા ધૂધરે;
સરન્નતાં ગીતોને ગોખી થઈ ગૂંજતી,
દીઠી ગુજરાતણ રે, ગરણામાં ધૂમતી.

રજનીરાણીની શ્યામ મેઘરંગી ઓઢણી, ૨૦
શારદના ગ્રાંદલિયે કરતી સોહામણી;
વાદળની સેનામાં વીજળીઓ વીંઝતી,
દીડી ગુજરાતણ રે, ગરણામાં ધૂમતી.

૧૯૪૨

અડવે અંખોડે

હીંચકો હૈયાં હીંચાળે
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચાળે.
કેસૂડાં ને કુમકુમની છાળે
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચાળે.

મોગરાના મંડપમાં બેઠેલી માલણી ૫
કળીઓનાં કાળજડાં કોરે;
એને દેખીને છાડયું શરમાતી કોયલે
ખાંધેલું ગીત કંઠદોરે—
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચાળે.

સંખ્યાને સેંચે બેઠેલ ચોલી ચાંદની ૧૦
બીતી બીતી કૈંક બોલે;
રજનીની રૂપેરી આંગળીઓ, શરમાતી,
ધરતીના ઘૂંઘટડા બોલે—
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચાળે.

આવો ચાંદનીઓ ને આવો જગમાલણો ! ૧૫

વનવનની ડેડીએ ને ઘરઘરને ઉંખરે,
દૂધભરી ઘેનુના ધમકંતા ધૂધરે;
સરભતાં ગીતોને ગોપી થઈ ગૂંજતી,
દીડી ગુજરાતણુ રે, ગરબામાં ધૂમતી.

રજનીરાણીની શ્યામ મેઘરંગી ઓઢણી, ૨૦
શારદના ચાંદલિયે કરતી સોહામણી;
વાદળની સેનામાં વીજળીઓ વીંઝતી,
દીડી ગુજરાતણુ રે, ગરબામાં ધૂમતી.

૧૯૪૨

અડવે અંખોડે

હીંચકો હૈયાં હીંચોળે
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચોળે.
કેસૂડાં ને કુમકુમની છોળે
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચોળે.

મોગરાના ગંડપમાં જોઠેલી માલણી ૫
કળીઓનાં કાળજડાં કોરે;
એને દેખીને જોડયું શરમાતી કોયલે
ખાંધેલું ગીત કંઠદોરે—
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચોળે.

સંધ્યાને સેંથે જોઠેલ ચોલી ચાંદની ૧૦
ખીતી ખીતી ફેંક જોલે;
રજનીની રૂપેરી આંગળીઓ, શરમાતી,
ધરતીના ઘૂંઘટડા જોલે—
વસંતનાં, હીંચકો હૈયાં હીંચોળે.

આવો ચાંદનીઓ ને આવો જગમાલણો ! ૧૫

ગીતો ને નર્તનની જોડે;
લાવો તારાને કૂત્રવેણીમાં ગૂંથવા
ઉષાને અડવે અંખોડે—
વસંતનાં, હીંગરો હૈયાં હીંગોળે.

૧૯૪૧

ભૂખી છું

છળી આ દોની છે? નહિ, નહિ, દિસે શિદ્ધ નવતું
ભરી છે આંખોમાં અવનવીન કારુણ્યકથની :
ઠર્યા ગાલે રેલા નયનજલના, ને લટુરિયાં
ઉડે છે એમાંથી પકડ મળતી કાવ્યપથની !
નથી વસ્ત્રો પૂરાં—

૫

વળી એના લીરા ફરફરી રહ્યા અંગ ઉપરે,
જરા ઢાંકાયેલાં તનસકલનું સ્વાસ્થ્ય નિરખી
અહો, શી હૈયામાં સુરચિકર લાવોર્મિપ્રસરે !

તમે લાંબા વેલા કરમહીં વળાંકો અવનવા
જુઓને અંશુલ લલિતગતિમાં કેવી રમતી ? ૧૦
અરે, આ શું ? આંખો સજલ કયમ ? આંસુ વહી રહ્યાં
પ્રશંસાનો આવો અરથ કરવો હોય અવળો ?
કલાનો હું સ્વામી સકલ સ્થળમાં એ જ નિરખું
ભિખારી છે તેથી લગીર શરમાશે ના, યાદ, તમે.
'કલા શું ? સ્વામી શું ? કરમહીં મૂકો એક પદસો
ભૂખી છું એ દિ'થી—'

૧૧

છણકે।

-ને એના છણકા મહીંથી છટકી આંખો જરા નમ્ર થૈ
ખોલી, અશ્રુથકો કહી રહી બધું, વાચા ન'તી તે છતાં :
'મારો દોષ નથી જરા ય દિલની થૈ ચાલ ઊતાવળી
મેં તો પાંપણને નમાવી કહ્યું'તું કે આવજો મંદિરે.'

ત્યાં મોહું મલકયું જરાક અમથું લુચ્ચાઈ નેને હસી ૫
હા, હા, ખોલ હજી વધુ મરમમાં, છે દેવ પાપાણના :
-ને ત્યાં તો સ્વરની ભીનાશ લઈને આવ્યા કટાક્ષો નવા
'આંખો, રૂપ, શરીર, કાન સઘળું છે જાગતું' તે છતાં
ભૂલ્યો છે ઘડનાર માત્ર મુકતાં કાયામહીં કાળજું.'

ખોલી નમ્રપણે છતાં ય મુખની રેખા ન કુંણી થઈ ૧૦
કે, ના નેનમહીં જરાય ગરવી આવી છટા શબ્દની :
હું જો પથ્થરની અખોલ પ્રતિમા તો કાઠની એ હતી
શા કાળે નિજને ખતાવી મુજમાં થાતી હતી એ છતી ?
આ રીતે અવળા કટાક્ષ કરતાં જાશે સખિ, આયખુ
પૂછો જે પૂછવાતું હોય અખને, એમાં બધું છે લખ્યું. ૧૫

રૂસણાં

મારે ? ના, ના અમારે કવિપદરજને કાવ્યમાં ગૂંથવું શું ?
 ભિર્મિ કે ચાતનાઓ, પ્રણયવિરહુની ના ઘટે વ્યર્થ ગાવી :
 એ તો સૌ પ્રેમપત્રો અકલિત કવિતા કહેવી એને શી રીતે ?
 કાં તારૂં ચિત્ત અધ્યા, વ્યરથ લમતું વેદનાની પછીતે ?

તેં ના લક્ષિત પ્રભુની મરમ કરી આળું કદિ કયાંય ગૂંથી
 એનાં તેજે રસેલાં ધનપતિ-નૃપતિના પ્રતિ ધ્યાન કયાંથી ?
 તેં રસ્તાના લિખારી, રગતપીતિયાં, અન્નભૂખ્યાં અનાથો
 કેરી નાની, નકામી વગરમદ્દતની વેરી વિષણુ વાતો !

તારે તો શબ્દજૂથે નવરસરુચિરા સંસ્કૃતિને ઝુલાવી,
 એનાં સૌંદર્યરશ્મિ-મર નવ નિરખ્યાં-સોંપવાં વિદ્વતાથી
 અજ્ઞાને ગૂંગળાતી તિમિરવશ આ મૂર્ખ ભોળી પ્રજાને.
 ને તેં જો આટલું એ નવકર્ચુ કવિતાક્ષેત્રમાં તો સદાના
 તારાથી રૂસણાં છે કવિવરપદનાં, ધર્મકુંભી પ્રજાનાં,
 કાલિદાસાદિ દેવો શતશત મુખથી વર્ષશે શાપ છાનાં.

૧૯૪૩

પીસ્તાળીસ

પ્રતાપી નમ્રતા

શ્રીદામાને નિહાળી અચરજ ભર તેં દોટ દીધી'તી દ્વારે
 હુપટો મૂલ્યમેઘો ધૂળમહીં રગદોળાઈ નીચે પડ્યો'તોઃ
 સોનાહીંડોળ થંભ્યો, કરમહીં કંઈ થંભી ગયા વીંઝણાઓ
 નૂપુરોની હબરો ધુધરી પણ થઈ વાગતી ધંધ ત્યારે.
 તેં ઘોયા પાય એના વિગલિત થઈને દીનતાને ય વંદી પ
 મૈત્રીના તે દિ' કીધી-શિશુવયશમણે-ચાકરી તેં ચુનંદીઃ
 તેં ના કેં એકલાએ, પણ તવ પડખે રાજતું રાણીસૈન્ય
 એની ઊંચી શુશ્રૂષા થકી ગણી રહું'તું ભાગ્ય પોતાનું ધન્ય.

ઐશ્વર્યોથી ભરેલાં ત્રિભુવનતાણી કે, ગોપીગોષ્ઠિથી ભીના
 તારા હૈયાં તણી મેં કાઢજ કરી નથી અંતરે લેશ ઇર્ષ્યા, ૧૦
 ઇર્ષ્યા છે આંખની જે જલભીની થઈ તાંદુલને કાજ ટાંપી
 રૈંતી આશ્ચર્યથી? ના; મધુમય નજરાણું ગણી મિત્રતાનુંઃ
 -જેના અછેક દાણે અમૃત ભર્યું હતું ઉજળો પાત્રતાનું-
 મારા નિર્દલ હૈયે હરધડી અહું છું નમ્રતા એ પ્રતાપી.

નાણુદલખા

વીરા મોરા, ઊંચી મેડીનાં નીચાં બેસણાં રે,
ઓલી કોરે નમતાં નેણાંનાં વેણુ
અદકાં વહાલેરાં હુંથી—

હોઠે હરખ હૈયે રૂસણાં રે.

બહેની મોરી, આઘી નદીયું ને ચોરી વીરડીરે, ૫
તું તો માનાં ધાવણુની ધાર
સરોવરની પાળ—

પરનાં નેવાંની પારેવડી રે.

નાણુદલખા, શાને ચડી છે રીસ આવડીરે ?
હું ચે છું કોઇ જાંધવની બેન
જાપુજનાં નેન—

માડીની અમિયલ આંખડી રે.

નાણુદલખા, ઉરના અળોલા આજું જોલતા રે,
તમે પારિજાતકનો છોડ
રુમઝુમ કુલનો હિંડોળ—

૧૫

તમારી ફેરમે અમે ફેરતાં રે.

૧૯૪૨

ધૂમટો મેલ્ય

વહુવારુ, તારો ધૂમટો મેલ્ય,
વડવઘઝોની વચમાં જો ને

નીકળી નમણી નાગરવેલ્ય :

નગરની વહુવારુ, તારો ધૂમટો મેલ્ય.

તાળાં નાંદવાણાં ને પિંજર ઊઘડયાં, ૫

સૂરજના તાપે જો, સળિયા ચે આગળ્યા :

ચરકલડી, તારે ઊડવું સંહલ,

વાહોલિયાને વીંઝણે તારા

હૈયાની શેણે નમતી હેલ્ય ?

વહુવારુ, તારો ધૂમટો મેલ્ય.

૧૦

વાયરે ચડીને જો, ફૂલડાં ફમજુમતાં,

વગડામાં વેરાયાં દ્રાગણનાં ફમતાં :

રમતી ફેરમડી, તારું ફળિયું મેલ્ય.

સપનાંદહેરે રમતી તારી

નીંદર-નાવડી આઘી ઠેલ્ય;

૧૫

વહુવારુ, તારો ધૂમટો મેલ્ય.

કવિતાને

તું દેવી છે, દષ્ટિક્ષલકપરની તું અપસરા
મહાસૌન્દર્ય તું નિતનવીન સૌન્દર્ય પણ તું :
અનંતે છંટાતી નલસકલની કૌમુદી સમી
અહીં તું ફેરે છે કમલદલની ફેરમળની.
મરુતેમ્હાલીને ઘનધુમરડી લેઇ, વરષા ૫
સ્વરૂપે તું પાછી જલધિજલમોજે મલકતી.

અહો, આવાં તારાં લખઅલખ રૂપોની વચમાં
મને તું રોજીંદા જીવનતણી દેખાય રચના
મને ના, દેખાતું તુજમહીં સખિ અદ્ભુત કશું
બધી વસ્તુઓમાં ઘરતણી, તને નિત્ય નિરખું. ૧૦
અજપે, આકંદે, ગૃહિણીછણકે વા મધુરપે
સ્મિતે સીંચાયેલાં શિશુ સકલનાં સૌમ્ય મુખડે
તને મેં દેખી છે, હસતી રમતી ધૂળ-ફળિયે
કરી ના ઇચ્છા તેં કનકતણી રેણુની કદિયે.

પરોણલાં

પાછલા પહોરના તારોડિયા, કરજે અજવાળાં કુંજાં
જાગી જાશે કુલ ઊંઘતાં રહેશે સપનાં અધૂરાં :
સામે ઊભી હશે રાતડી દાળાં આંખર ખંડેરી
અકળભીનો વાહોલિયો લેશે કાયાને ઘેરી.

પાછલા પહોરનાં પંખીડાં, ગીત હળવેથી ગાજે
ઉનાળાની ટૂંકી રાતને આજું ઊંઘવા દેજે :
જાગી જાશે નાનાં વાછડું દેશે ખીલે ખાંખરડાં
ઘેનુનાં ધાવણ છૂટે ખાલી રહેશે બાધરણાં.

પાછલી રાતનાં પરોણલાં વદજે વેણને હળવાં
ખારણે ઊભીને ખંડેનડી કરશે કાનને સરવા :
રાતને રોકીને ઊગશે ઉષા રોજથી બહેલી
ઊંઘતાંને ય જગાડશે ભીંત સોને મહેત્રી.
જાગે, કેસૂડા, તારે ખાખરે કોણે આવવા કીધું ?
વૈશાખ માસને વાયરે નથી નોતડું દીધું !

તૃપાની ત્રાજૂડી

વ્યવસ્થા ત્યાં નહોતી

અને એનાં તેજે નભતી ચીકણીલાખ લઘુતા
ન દીઠીતી, મુણી પણ નવ હતી, જન્મી ન હતી.
ઉમંગી ને સીધી સરળ હતી આયુષ્યસરણી
અસૂયા કે તૃષ્ણા, મુખદુઃખતણી કોઈ કથની ૫
કદી એ ત્યાં નહોતી.

હજારો વસ્તુઓ નિતનવીન સર્જતી તદ્દપિ
ન'તો કર્તાગ્નાનાં ઉરમહીં લઘુભાવ શ્રમનો;
ન'તું નાણું, એની કીમત ન'તી, માલિક નહતો
ખધાંની સ્હૈયારી ધની રહી હતી સૌમ્ય વસુધા. ૧૦

વ્યવસ્થા ત્યાં આવી જ'ઈ જ'ઈ તણો લીધ કળજે
તૃપાની ત્રાજૂડી હૃદયહીણ હાથે જ'ઈ ચડી !
મળ ગૌ મેદાનો ઉપર રમવાની ઊરમિનાં
કવિતાની કાયા જડ ધની ગઈ નર્તન વિના.

રસ્તામાં

અજાણ્યાં છે ? સાહે; કઈ ગમ જવાનું છે તમને ?
અહીંથી આ પેલા નદી ઉપરના પૂલ પરથી
તમારી ને મારી અલગ પડશે માર્ગરચના.

જશું, છુટા થાશું પણ ઘડીક આ રમ્ય સરિતા
કિનારે યેત્રીને નિરખી લઈએ સાંજ નમણી : પ
રહેશે એનાથી ચિર, મિલનયાદી લપસણી !

વિના જોડ્યે આખો વિજનપથ સંગાથી રહીને
કર્યો પૂરો એનું કશું જ નથી આશ્ચર્ય તમને ?
હસ્યો'તો હું વાણીવિહીન નિરખીને મુખછળી
ક્યાં શૂન્યારણ્યે હૃદય રખડાવ્યું સળિ, તમે ? ૧૦

હવે આલો સંધ્યા ઉતરી, રજની આવી રમવા
હજી માથે મોટી મજલ પડી સંસાર લમવા :
તમારા જેવી આ રજની પણ મૂંગી મળી મને
મુંગા સંગાથીશું લમવું કયમ મારે લવરણે ?

૧૯૪૩

ત્રેપત

શું લખું ?

હું શું લખું ? લખવું જ્યાં નથી કેં જ ખાકી
ચિત્રામણે લરી દીધી પ્રભુ, પાટી આખી :
જ્યાં રંગની લલિત સૃષ્ટિ નથી સમાતી
ત્યાં કંઠની કરવી શે વણઝાર ગાતી ?
હું અર્થને પકડવા કરું શબ્દસ્વારી ૫
તું મૂર્તિ એની ઘડી ભેટ ધરે ધરાને;
કાવ્યાર્થ, શબ્દ બધું છોડી નિહાળવામાં
એ મૂર્તિને; બની જતો હું સ્વયં પ્રતિમા.

તારી ઉઠેલી પદરેણુ મહીથી હું તો
એકાદ સૂક્ષ્મ કણ સંઘડું શબ્દભોમે : ૧૦
એનું સ્વરૂપ હજી સ્થિર ન થાય ત્યાં તો
એવાં અસંખ્ય સ્વરૂપો ઉભરાય વ્યોમે.
હું શું લખું ? લખવું કો'ક ગયું છ લૂંટી,
તારાં લખ્યાં ગગનગીત રહ્યો છું ઘૂંટી.

સ્વપ્ન લોપાશે

સ્પર્ધા કાને પ્રભુ, તારી જ્યારે હું શસ્ત્ર શોધતો
કુંભા હૈયા પરે તારી લાતો ચે કુંક નોંધતો :
પાણી ને અગ્નિમાં તારાં નેનોને જોઈ નાચતાં
તં ચોડેલી થપાટો ચે ત્યાં ને ત્યાં જ ભૂલી જતો.

થતું કે તું ચ લેજો છે મારી આધિઉપાધિ સૌ પ
મિથ્યા હું આંસુમાં મારાં ખાલી હયું ઝળોળતો :
એક દિ' કોયલે આવી પૂરાબે સ્વર પંથમાં
થયું કે તું જ જોલે છે પંખીના કંઠ કંઠમાં.

પરંતુ આજને ટાણે તારું તાંડવ જોઈને
ધરિત્રી એમ જોલી 'ના, આવું શોભે પ્રભુ, તને' : ૧૦
શોણિતે આલ છંટાયું વહ્નટયાં વજ્ર ઇન્દ્રનાં
ત્રોફો નાખી ધરિત્રીને ત્રોફાશે તારી ચે ત્વચા.
પછી તો સ્વપ્ન લોપાશે તારાં સૌ સૃષ્ટિદેવતાં,
અને જૂઠી થશે પેલી ગીતાની તારી ગર્જના :
'ધર્મ સંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે.' ૧૫

અબ્જાણી લિપિ

તમે ઉકેલી ઇતિહાસ આરસી
સુધુમ શોભા કરી બગતી તમે :
કણેકણે કૌતુક દીઠું કાળને
વાણી દીધી મૂર્છિત વાયુઅંગને.

તમે થયા સારથી સંસ્કૃતિના પ
ચાંદા અને સૂરજકેરી સાક્ષીએ :
દષ્ટિતણાં તેજ ઉપાડી પૂર્વથી
વેર્યાં તમે ઉત્તરધ્રુવમારગે.

કેરી તમે પથ્થરકાળનાંને ૧૦
લલે ઉકેલ્યાં શમણાં સનાતન :
જૂની કિતાબો નૂતનાક્ષરોએ
છો ને કરી બજરમાન, કિન્તુ-
દરિદ્રીનાં અંતરમાં લખાયલી
લિપિ નથી કોઈ શક્યું ઉકેલી.

કહ્યું હતું

કહ્યું હતું મેં

કે એક દિ' આવીશ દાર તારે,

ખૂટ્યું હશે ચેતન તો ચ કાયા

ઉપાડીને, પંચુ છતાં ધીમે ધીમે

આવીશ હું એક દિ' દાર તારે.

કહ્યું હતું મેં—

કહ્યું હતું આજ કહું છું જુદું,

તારી કને જર્જર જિંદગી લઈ

અનેક રોગે ચિમળાયલી છળી

ખતાવવા આવીશ હું નહિ પિતા !

હું તો ધરાને ચગદેલી દૈત્યની

એડી તળે, શીશ મૂછી સુવાળું

અતૃપ્તને રક્તની તૃપ્તિ અર્પી

તારે ઘરે આવીશ રંગભીનો

જુવાનને જર્જર જિંદગીનાં

સુદ્ધરનાં સ્વપ્ન ન હોય કામનાં.

૧૯૪૨

સત્તાવન

કાળા દુપટ્ટામાં

મેં એમ ક્યાં કીધું હતું ?

એ સ્પષ્ટ પણ નહોતું કે, હું તમને નથી ચહાતો,

આંખો મહીથી મેં મલીદાઈ હઠાવી'તી

ને સ્મિતની રેખા ન હોઠે ખુદર આવી'તી;

હા, આટલો તે દિ' ફરક 'હુ'માંથી આવ્યો'તો. ૫

એ રોષમાં આમૂષણે ફેંક્યાં તમે સામે

ને કંકણોના ચે ક્યાં કટકા જ તે ઠામે;

'હુ' જીવતાં આ નાકનમણે કેમ ફંગોળ્યાં ?'

અરે, એના જવાબોમાં—

૧૦

હસ્યાં બેઠ્યાલ જવાબોમાં—

પછી કાળા દુપટ્ટામાં છૂપાવી મોં રહ્યાં બેસી

રૂઢતસ્વરસ્પર્શ્યા પોખો અને રસ્તા ય ઢંઢોળ્યાં.

રહો છાનાં બધું આ કોઈ સાંભળશે,

વલે મારી ખૂરી થાશે:

જૂઓ, ખાલી જનાળે, ખુદરથી આવ્યો સુણી રોવું, ૧૫.

ઊંચકનારાની પંગતમાં રહ્યું મારે ય જોડાવું !

તરડમાથા

મેં એકે ૧૬

મેં એકે દિ' ખખડાવિયું 'તું' દાર કે 'ઊઘાડને.'

ના કાંઈ ઉત્તર, ના રબ

મેં તરડમાથી એટલું જોયું થઈ ઊભી સબ !

અગર એકે ય નંહોતું વસ્ત્ર કે નંહોતી લબ પ
હીવે હલાવી ડોક એને એટલું કીધું 'ન જા.'

તો ય એ આવી અને ઊભી રહી,

આંખ, એની રંગભીની પાનીઓ જોઈ રહી :

'હું અહીં છું આંખને કાં ઠેરવો ધરતી પરે ?

કંપનામાં હું નવસ્રા રોજ તમને લાગતી ૧૦

આજ સામે આવતાં આંખો અબાણી કાં થતી ?'

આટલું જોલી અને પાછી ફરી

આંખડી પેલી તરડ ઉપર જઈ પાછી ઠરી :

રૂપ શું જાણે કે એને ચોરવામાં છે મળ !

૧૯૪૨

ઓગણસાઠ

વસંતને કહેજો

વસંતને કહેજો કે, વરસીને જાય.

શિશિરના સૂસવાટે કંપી વનપંખિણી

કંપી કુંજડલીની કાય;

ખરતી મંજરીઓએ સંદેશા મોકલ્યા

હિમાળે ક્યાંથી રે'વાય? ય

વસંતને કહેજો કે, વરસીને જાય.

થંભ્યું સ્મિત સરોજલે, થંભ્યો ગીતવિહાર,

ચંચલ નોકા ચિત્તની પડી નિરવ મોઝાર.

સૂની સરિતાની સખિ, આછી જલઓઢણી

વાયુની વેણુએ વીંટાય; ૧૦

કાંઠે ઊભેલ પેલી કુમળી કરેણનાં

હાલરડાં કેણુ હવે ગાય ?

વસંતને કહેજો કે, વરસીને જાય.

જૂની ધિરાદરી

છોડી બધી ય ધિરાદરી જૂની,
આંખમાં રાખ ભરાણી છે ઊની.

પાંદડીઓ પર આકળગૂંથણી ગૂંથવાનો એને હર્ષ,
માનવીની કાયા ખાતરને કાળે એનો ન પામતી સ્પર્શ :

પગલે પગલે ભૂલ પ્રભુની,
આંખમાં રાખ ભરાણી છે ઊની.

પાન વિના ઝૂરે આડ, ધરિત્રીનો પાણી વિના કકળાટ,
પંખીઓ શોધી રહ્યાં ખૂણે-ખાંચરે ફૂલડાંની પમરાટ :

કુંજો પડી આજ કોયલો સૂની,
આંખમાં રાખ ભરાણી છે ઊની.

સમીરના સુમધુર સંચારમાં આજ ઊઠે છે વિલાપ,
પ્રકૃતિના અપમાનિત પંથમાં પગલે પગલે શાપ :

જાગી તૃષા દાટયા દેહચરૂની,
આંખમાં રાખ ભરાણી છે ઊની.

શુધા

પૂજાતા પથ્થરો દેખી શુધાને મનમાં થયું,
હું એ વેશ ધરી આવો વિશ્વને કાં ન છેતરું ?
પત્ર, પુષ્પ, ફલફેરાં નૈવેદ્યો લોક લાવિયાં
વેશધારી પ્રભુજીને હાંસેહાંસે ધરાવિયાં.

પૂજારી ઘેર આવ્યો ને ખૂઝાયા દીપકો ળધા,
પ્રસાદોની લઈ થાળી નાઠી નિજગૃહે શુધા :
ઉઘાડી આંખ રાખીને બેઠા'તા મંદિરે પ્રભુ
હસીને એમ બોલ્યા કે, 'ભૂખ્યા કાજ હતું ળધું.'

રાત ગૈ ને થયું બહાણું બહેંચાણી વાત લોકમાં,
'ચોર પેઠા નકી આજે પ્રભુના પુણ્યચોકમાં : ૧
આજે નૈવેદ્ય ચોર્યું ને કાલે મંદિર લૂંટશે
ઉતારો હાર ને હીરા જડયાં જે મોરમુગટે.'
'મને પાષાણનો માની ધરો નૈવેદ્ય નામનું-
ધરાયાને ધરો એવું અન્ન મારે શું કામનું ?'
અશ્રુ એક ખચું ઊતું વિલાયું મુખ સ્યામનું. ૧

અહો, તારી લીલા !

પિતા, હું શું માણું ?

ભરી છે જ્યાં દષ્ટિસભર કવિતા સૃષ્ટિફરતી,
ખગોળો, ભૂગોળો અવનવીન અંગો સૃજનના:
જીવે છે જ્યાં નાનું પણ ઝરણુ લે સ્ફૂર્તિનવલી
લીલાના વિસ્તારે પ્રતિઙ્ગ મળે કાવ્ય-પગલી. ૫
ભર્યું છે કાવ્યત્વ તવ કૃપણતા-દાનવીરતા,
મહીં, એને શોધી કંઈ મનુજ હાર્યા મમતથી:
જીવાત્મા ને એની મનઘુમરડી, ઘૌભુવનની
અન્નાણી છે ગાટે અરથભર-કલ્યાણભર છે.

અને હું શું આપું ?

૧૦

નથી જેની પાસે કલમ, ખડિયો કે ચળરખી
વળી ભૂખ્યા પેટે કવિતહું શકું કેમ સરજી ?
ચુસો ઠંડોગાર થઈ સ્તવન સુણે છ શ્રમનું.
જગાસાંને બાઝી કવિકુલ ધરે ધ્યાન 'મમ'નું.
અહો, તારી લીલા ગહન અમ સંસારી જનને, ૧૫
નહિ પ્રીછે માફ મૂરખમત તારા મરમને.

૧૯૪૧

છેલ્લું દીવેલ

કઠાકે ગોરંભ્યા ગગનતણી કાયાં ધણધણી
મુકી છુદું હૈયું અવિરત રહ્યો આલ વરસીઃ
કુંકાયો વાયુ યોગમ શિથિલતા ફર સરકી
દિશાથી ભીંસાતી સજીવન બની મુક્ત પૃથિવી.

નવી આશા ભગી તરુવર, કુંલે, કુંજફળિયે ૫
મુકાયેલાં પર્ણો નવજીવનનું ખાતર બન્યાં :
સમાવીને નાનાં ઝરણુ ફરનાં, ઉદરમહીં
સરિતાએ પ્રોઠા તણી ગતિ ધરી શાંત-ગરવી.

હું યે મારાં ભાંગ્યાં કીરતિરથચક્રો નિરખીને ૧૦
વિમાસુ છું વીત્યા દિવસતણી અછેક ઘડીઓઃ
અપૌરુષે મારી ક્ષણ પણ નથી લૂંટી તદ્દપિ
ગઈ છે કાં દષ્ટિ શિથિલ બનીને સાવ કળ્મષી ?

અરે, ત્યાં તો જાગ્યા નયનથકી તારા કહી રહ્યા,
'તું તારા અંખવાતા જીવનદીપકનું છેલ્લું દીવેલ થો જા.'

છેલ્લું દીવેલ

કહાકે ગોરંભ્યા ગગનતણી કાયાં ધણધણી
મુકી છુદું હૈયું અવિરત રહ્યો આલ વરસીઃ
કુંકાચે વાયુ યોગમ શિથિલતા દૂર સરકી
દિશાથી ભીંસાતી સજીવન બની મુક્ત પૃથિવી.

નવી આશા ઊગી તરુવર, કુંલે, કુંજકુળિયે ૫
મુકાચેલાં પર્ણો નવજીવનનું ખાતર બન્યાં :
સમાવીને નાનાં ઝરણુ દૂરનાં, ઉદરમહીં
સરિતાએ પ્રૌઢા તણી ગતિ ધરી શાંત-ગરવી.

હું ચે મારાં ભાંગ્યાં કીરતિરથચક્રો નિરખીને ૧૦
વિમાસુ છું વીત્યા દિવસતણી અછેક ઘડીઓઃ
અપૌરુષે મારી ક્ષણ પણ નથી લૂંટી તદ્દપિ
ગદ છે કાં દષ્ટિ શિથિલ બનીને સાવ કનળી ?
અરે, ત્યાં તો જાગ્યા નયનથકી તારા કહી રહ્યા,
'તું તારા અંખવાતા જીવનદીપકનું છેલ્લું દીવેલ થો જા.'

૧૫ દિવસ : આ પુસ્તક વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસ માટે રાખી શકાશે.

[illegible]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ - ૬

8૬૧.૩૩

12,969

ગાંધીઈ

(ઈંદા)

ઈંદાણાં - ગાંધી, ઈંદુલાલ

8૬૧.૩૩

ગાંધીઈ

(ઈંદા)

12,969

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ - ૬